

Erinnern lernen

Luxemburg, Dkv, 27-9/29-9-2013.

Prof. Dr. Dr. Hubertus Lutterbach

Erinnerung und "Gelebte Religion"

Anselms Gruens Umgang mit der Christentumsgeschichte

We weten veel van historische religie.

We weten nauwelijks iets van de huidige beleving van de religie.

Exemplarisch:

Anselm Gruen:

315 boeken geschreven

16.000.000 boeken

32 talen

Waarom herinnert hij zich in zijn boeken?

Biografie:

Inzicht: mensen begrijpen het geloof niet meer.

Steeds weer opnieuw vertalen van geestelijke inzichten (traditie) naar de huidige mensen toe.

Allerlei nieuwe benaderingen uitgetoetst als jonge monnik...

Het beschouwen van het innerlijke leven zonder het te beoordelen (woestijnvaders)....

Vertaling van Karl Rahners kruistheologie naar de huidige tijd (Verlossing door het kruis) als eerste (promotieonderzoek) boek.

Hij begon de toespraken te houden voor zijn medebenedictijner monniken, zo begon hij eenvoudige toespraken te maken....

Ervaringen van een jonge monnik werden aan de hand van hedendaagse psychologische inzichten doorvertaald naar de huidige mensen toe.

De geestelijke schrijver:

In de uitgave: Einfach leben, ein Brief von Anselm, schrijft hij al jarenlang (in een groene layout met Ginkoblad in het logo) in een zeer directe schrijfstijl.

Elke inhoud gaat over existentiële thema's, levensvragen, enz. steeds weer eerst algemeen geduid, begripvol benaderd, let op jezelf, blijf jezelf trouw, blijf anderen trouw.

Poging hem in de christelijke geschiedenis te plaatsen:

Hij preekt niet, spreekt niet namens de kerk, werkt eerder als een soort spirituele psychotherapeut.

Zijn benadering sluit aan bij een hedendaags religieus aanvoelen.

Hij ziet zich als een geestelijke vader.

Hij ziet zich als een geestelijke heler.

Hij ziet zich als een wegwijzer naar het "innerlijke klooster".

Hoe meer hij zich identificeert met de woestijnvaders hoe langer zijn baard wordt....

= een eenheid tussen zijn innerlijke en uiterlijke leven....

Hij herinnert zich dus uit de traditie de tijden waarin men ik kon zeggen....waarbij het gaat om de persoonlijke relatie.....

Hij vergeet uit de traditie de tijden waarin de groep voorop staat, zonder lichamelijke en zonder kerkkritiek.....

Prof. Dr. Edmund Arens
Erinnern tut weh

Gevaarlijke herinnering:
Johanna Rahner <--- Johan Baptist Metz <--- Herbert Marcuse

Gedachtenis die gevoelig is voor het lijden:
Herinneringssolidariteit met de doden, de verliezers, de zwakken, de vernietigden,....
Auschwitz...als uitgangspunt voor het denken van Metz.
Politieke theologie kan vervolgens niet meer zonder een subjectcentrale gedachte.
Door het lijden van de andere laten aanraken....

Empathisch meevoelen:
Oproep om onszelf met de ogen van de lijdenden te bekijken....

Herinneren heeft emotie nodig:
Avishai Margalit
Daniel Levy
Rita Suessmuth

Emoties kleuren niet alleen relaties maar vormen het fundament van de belangrijkste relaties....

Prof. Dr. Heiner Keupp
Erinnern als Identitaetsarbeit

Collectieve herinnering houdt ook in dat er veel verschillende, soms tegensprekende waarnemingen onder een noemer worden gebracht.
Hoe komt dat?
We nemen selectief waar, onthouden ook selectief.

We kunnen niet alles tegelijk zien.

Hoe kun je leven met een breuk in de beschaving (voor en na de oorlog b.v.)?

Verder leven alsof er grotendeels niets veranderd is, selectieve herinnering, een collectief narcisme dat blijft bestaan (Adorno), het onvermogen te treuren.

Kleine ideeën die de brug slaan tussen de ene en de andere identiteit:

We zijn er nog eens goed vanaf gekomen, iedereen lijdt er onder, we hebben niets geweten, we zijn verleid door de Nazis, niet alles was slecht, we hebben wel geprotesteerd maar we hadden dat krachtiger moeten doen, we hebben niet getreurd maar alle troep gewoon weer opgeruimd, we hebben hard gewerkt om alles weer op te bouwen, het waren goede managers die alleen moesten worden gedenazificeerd, de slachtoffers voelen wel solidariteit onder elkaar, een sterke anti-oorlogs mening ontstaat, we zijn weer iemand (Wirtschaftswunder), koude oorlog als afleiding, het is goed geweest, we zijn erna geboren, er waren satanische krachten aan het werk, enz.....

Identiteit is zo, en altijd, geen veilige haven maar een plaats van conflict!

Altijd maar weer te bevechten.

Er bieden zich sociaal-psychologische concepten aan die met eigen verhalen, ideeën gevuld kunnen worden.

Prof. Dr. Rita Burrichter

Religion und Alltagsleben

Workshop.

Hoe religie te beleven in het dagelijks leven nu?

Dagboek van overgrootmoeder, gestorven 1920, diverse christelijke gebruiken beschreven:

Van wijwater tot rozenkrans tot kruis op het brood maken.....

Kennen wij dat nog?

Wie is verantwoordelijk voor de geloofsopvoeding?

Gezin, school, parochie, diverse specifieke groepen (arbeiders, enz.)....

We hebben gemeenschap nodig....

Honderden jaren zijn er vormen geweest die mensen niet begrepen maar die wel het geloof droegen.....

Vormen zijn altijd het resultaat van onderliggende processen, in een bepaalde tijd en context.....

We moeten vormen zoeken (ontdekken in onze omgeving) zoals ze in onze tijd, context passen....

Zijn er wel hedendaagse nieuwe vormen ontdekt, gemaakt? Zien we alleen maar traditionele vormen? Vredesgroet, kleine liturgische aanpassingen,.....

Vaak gaat er vooral om om niet iets nieuws te maken maar om te waarderen wat er "vanzelf" ontstaat.

Het relationele is altijd belangrijk.

Pedagogische opdracht: Verhalen, symbolen ontlocken aan anderen.....

Prof. Dr. Matthias Bahr

**Was Auschwitz zu denken gibt:
Religionspaedagogik " nach der Shoah".**

Genoeg van deze herinnering?
Ervaringen met gezagsdragers?
Omgang met gestigmatiseerde groepen?

Inhoudelijk staat de shoah in Duitsland stevig op de agenda in het godsdienstonderwijs.

Er zijn geen schoolboeken in Duitsland meer met antisemitistische geluiden.

We kunnen niet terug naar voor Auschwitz.

Eerst de naastenliefde en dan de liefde voor God:
Een pleidooi voor een sociale-antropo theologie.

Edith Stein: unsere Menschenliebe ist das Masz unserer Gottesliebe.

Na Auschwitz een kruisweg die niet Christus' lijden laat zien maar het lijden van de mensen.....

De tewerkstelling van dwangarbeiders was vaak niet meer en niet minder als grove uitbuiting van werknemers door Duitse bedrijven (Neckermann, Krups, enz.).....

Lijnen voor hedendaagse opvoedingsmodellen:

- snel reageren op alle vormen van uitsluiting;
- let sterk op de offers;
- heeft oog voor de donkere kant van het mens-zijn;
- heeft oog voor het anders-zijn van de anderen;
- blijft oog houden voor de hoop;
- heeft oog voor het radicale uniek- zijn van elke mens;
- blijft opkomen tegen misbruik van discipline tot middel van onderdrukking;
- heeft oog voor een collegiale verhouding tussen II en I, met grote aandacht voor overtuigen in plaats van eisen, onderhandelen in plaats van bevelen, enz..;
- heeft oog voor een kritische benadering van alle hedendaagse politieke, economische en maatschappelijke ontwikkelingen in het perspectief van een meer humane samenleving.

Bijlage

Ernst Pöppel

aus Wikipedia, der freien Enzyklopädie

Ernst Pöppel, Januar 2009

Ernst Pöppel (* [29. April 1940](#) in [Schwessin](#), Pommern) ist ein deutscher Psychologe.

Leben

Pöppel studierte Psychologie und Biologie in Freiburg, München und Innsbruck. Er habilitierte sich in Sinnesphysiologie an der [Ludwig-Maximilians-Universität München](#) und in Psychologie an der [Leopold-Franzens-Universität Innsbruck](#). Von 1976 bis 2008 war Pöppel Professor für [Medizinische Psychologie](#) an der Universität München. Von 1991 bis 1992 war er 1. Vorsitzender der [Deutschen Gesellschaft für Medizinische Psychologie](#). 2005 wurde er mit der [Bayerischen Verfassungsmedaille in Silber](#) ausgezeichnet.

Werke

Grenzen des Bewußtseins Insel, Frankfurt 2000 (2. Aufl.), [ISBN 3-421-02735-8](#)

- *Weltwissen. Wissenswelt. Das globale Netz von Text und Bild* Hgg. [Christa Maar](#), Hans Ulrich Obrist & Ernst Pöppel. Dumont, Köln 2000 [ISBN 3-7701-5307-3](#)
- *Ach Deutschland - Nur Mut* in: Schweeger, Elisabeth & Witt, Eberhard (Hgg.): *Ach Deutschland!* Belville, München 2000 [ISBN 3933510678](#) (S. 17 - 23)

- *Der Rahmen. Ein Blick des Gehirns auf unser Ich.* Hanser, München 2006 [ISBN 3-446-20779-1](#)
- Ernst Pöppel & Beatrice Wagner (2012). *Von Natur aus kreativ.* Hanser, München. [ISBN 978-3-44643-212-3](#)
- Ernst Pöppel & Beatrice Wagner (2012). *Je älter desto besser: Überraschende Erkenntnisse aus der Hirnforschung.* Goldmann, München. [ISBN 978-3-44217-303-7](#)

Harald Welzer

aus Wikipedia, der freien Enzyklopädie

Harald Welzer (2011)

Harald Welzer (* [27. Juli 1958](#) in [Bissendorf](#) bei [Hannover](#)) ist ein [deutscher Soziologe](#) und [Sozialpsychologe](#).

Leben

Harald Welzer ist Mitbegründer und Direktor der gemeinnützigen Stiftung [Futurzwei](#) und seit Juli 2012 Honorarprofessor für Transformationsdesign^[1] an der [Universität Flensburg](#). Außerdem ist Welzer Affiliated Member of Faculty am Marial-Center der [Emory University](#) (Atlanta/USA), er lehrt an der [Universität St. Gallen](#) und ist Mitglied zahlreicher wissenschaftlicher Beiräte und Akademien. Die Schwerpunkte seiner Forschung und Lehre sind Erinnerung, Gruppengewalt und kulturwissenschaftliche Klimafolgenforschung.

Zuvor war Welzer Direktor des *Center for Interdisciplinary Memory Research* (CMR) und Leiter verschiedener Teilprojekte des Forschungsschwerpunkts KlimaKultur am [Kulturwissenschaftlichen Institut](#) in [Essen](#). Zudem war er Professor

für Sozialpsychologie an der [Universität Witten/Herdecke](#). Auf der 2-Jahrestagung des [Archiv der Zukunft](#) 2011 in Bregenz hatte er angekündigt, diese Verbeamtung aufzukündigen, um ein fachliches und politisches Zeichen -für FUTURZWEI- zu setzen.

Welzer studierte Soziologie, Politische Wissenschaft und Literatur an der [Universität Hannover](#), promovierte dort 1988 in Soziologie und habilitierte sich 1993 in Sozialpsychologie sowie 2001 in Soziologie. Von 1988 bis 1993 war Welzer [Wissenschaftlicher Assistent](#) am Fachbereich Geschichte, Philosophie und Sozialwissenschaften der Universität Hannover. Anschließend war er dort bis 1999 als Dozent für Sozialpsychologie tätig. In den Jahren 1994 bis 1995 sowie 1997 bis 1998 war Welzer Direktor des Instituts für Psychologie der Universität Hannover.^[2]

Leistungen

In seinem Buch *Opa war kein Nazi* beschäftigt sich Welzer mit der Zeit des [Nationalsozialismus](#) aus sozialpsychologischer Sicht, indem er das Verhalten von Menschen im Alltag während des Nationalsozialismus sowie Formen familiärer Erinnerungstradierung untersucht. Von Täterschaft oder Verantwortung sei in den Familien wenig zu hören gewesen. Verharmlosungen und vorgebliches Nichtwissen tauchten dagegen sehr oft auf. Beteiligte Familienmitglieder würden, so Welzer, sogar als Opfer oder als Helden geschildert.

Im Buch *Täter. Wie aus ganz normalen Menschen Massenmörder werden* vertieft Welzer die Ergebnisse von [Christopher Browning](#) zur Motivation der NS-Unrechtstäter in den [Einsatzgruppen](#), die häufig völlig normale Biografien vorwiesen, etwa [Franz Stangl](#) oder [Werner Best](#). Sie entwickelten eine Mentalität oder Binnenrationalität, in der sie als moralisch im Recht dastanden, auch wenn sie Kindererschießungen vornahmen. Die Tötung wird als Arbeit aufgefasst. Die Ergebnisse werden ausgeweitet für [Vietnam](#), [Ruanda](#) und [Jugoslawien](#).

Im Buch *Klimakriege* beschreibt Welzer den [Klimawandel](#) als noch immer unterschätzte Bedrohung des menschlichen Zusammenlebens.^[3] Er werde als [Naturkatastrophe](#) betrachtet, es seien aber die [sozialen](#) Effekte, die aus den Klimaveränderungen erst Katastrophen werden ließen. Im Zuge dieser Entwicklungen werde [Gewalt](#) zunehmend wieder als Problemlösungsstrategie angesehen. Der Zusammenbruch der politischen und sozialen Ordnung in weiten Teilen der Welt werde zu einem „Dauerkrieg“ führen. Dies sei nur abzuwenden, wenn die wohlhabenden Bevölkerungen der Industrieländer ihren bisherigen [Konsumstil](#) veränderten. Von [Andreas Kilb](#) wurde in einer Rezension eingewendet, dass die Vergleiche mit den [Völkermorden](#) des 20. Jahrhunderts „spekulativ“ seien und hinter einer „historischen Analyse“ zurückblieben.^[4] [Christiane Grefe](#) dagegen bescheinigte Welzer eine „erschreckend plausible Analyse“, hielt ihm allerdings vor, produktive Verbindungen von Kultur und Technik nicht ins Auge zu fassen.^[5]

Welzer plädiert in *Selbst denken - Eine Anleitung zum Widerstand* für einen reduktiven Lebensstil im Gegensatz zum - nicht nur in der westlichen Welt vorherrschenden - *alles immer*. Es gehe nicht um Wachstum, Effizienz und Konsum, sondern um Glück. Dieses hänge aber im Wesentlichen nicht vom Besitz ab. Welzer

stellt verschiedene erfolgreiche Formen des Selbstdenkens und -handelns vor, die sich am Gemeinwohl statt an individuellem Profit orientieren und animiert dazu, die eigenen Handlungsspielräume zu nutzen.

Welzer ist Mitbegründer der gemeinnützigen Stiftung *FUTURZWEI. Stiftung Zukunftsfähigkeit*, die sich das Aufzeigen und Fördern alternativer Lebensstile und Wirtschaftsformen zur Aufgabe gemacht hat.^[6]

Daniel Schacter

From Wikipedia, the free encyclopedia

Daniel Lawrence Schacter (born June 17, 1952 in New York) is an American [psychologist](#). He is a [Professor](#) of Psychology at [Harvard University](#). His research has focused on psychological and biological aspects of human [memory](#) and [amnesia](#), with a particular emphasis on the distinction between conscious and nonconscious forms of memory and, more recently, on brain mechanisms of memory & brain distortion.

He received his B.A. from the [University of North Carolina at Chapel Hill](#) in 1974, M.A. and Ph.D. from the [University of Toronto](#) in 1977 and 1981 respectively. His Ph.D. thesis was supervised by [Endel Tulving](#). In 1978, he was a visiting researcher at the [University of Oxford](#)'s Department of Experimental Psychology. He has also studied the effects of aging on memory. His research uses both cognitive testing and brain imaging techniques such as positron emission tomography and functional magnetic resonance imaging. Schacter has written three books, edited seven volumes, and published over 200 scientific articles and chapters. His books include: *Searching for Memory: The Brain, the Mind, and the Past* (1996); *Forgotten ideas, neglected pioneers: [Richard Semon](#) and the story of memory*. (2001); *The Seven Sins of Memory: How the Mind Forgets and Remembers* (2001).

In *[The Seven Sins of Memory: How the Mind Forgets and Remembers](#)*, Schacter identifies seven ways ("sins") that memory can fail us. The seven sins are: Transience, Absent-Mindedness, Blocking, Misattribution, Suggestibility, Persistence, and Bias.
^[1]

In addition to his books, Schacter publishes regularly in scientific journals. Among the topics that Schacter has investigated are: [Alzheimer's Disease](#), the [neuroscience](#) of memory, age-related memory effects, and issues related to [false memory](#). He is widely known for his integrative reviews, including his seminal review of [implicit memory](#) in 1987. He was elected a Fellow of the [American Academy of Arts and Sciences](#) in 1996.^[1] In 2005 Schacter was awarded the [NAS Award for Scientific Reviewing](#) from the [National Academy of Sciences](#).^[2]

Johann Baptist Metz

Uit Wikipedia, de vrije encyclopedie

Johann Baptist Metz (geboren 5 augustus 1928) is een [katholieke theoloog](#) . ^[1] Hij is gewoon hoogleraar van [Fundamentele theologie](#) , emeritus, bij het Westfaalse Wilhelms Universiteit in [Münster](#) , [Duitsland](#) .

Een student van [Karl Rahner](#) , brak hij met Rahner transcendentale theologie in een bocht naar een theologie geworteld in [praxis](#) . Metz ligt in het midden van een school van de [politieke theologie](#) die sterk beïnvloed [Liberation Theology](#) . Hij is een van de meest invloedrijke post- [Vaticaanum II](#) Duitse theologen. Zijn gedachte draait rond fundamentele aandacht voor het lijden van anderen. De belangrijkste categorieën zijn theologie zijn geheugen, [solidariteit](#) , en verhalend. Werken in het Engels zijn: *The Emergent Church*, *Faith in geschiedenis en maatschappij*, *armoede van geest*, en *Hope Against Hope*. Verzamelde artikelen zijn te vinden in *A Passion for God: The Mystical-politieke dimensie van het christendom*, vertaald door Matthew Ashley en in Johannes K. Downey, ed, *Love's strategie: De politieke theologie van Johann Baptist Metz*.